

سوسن بابایی

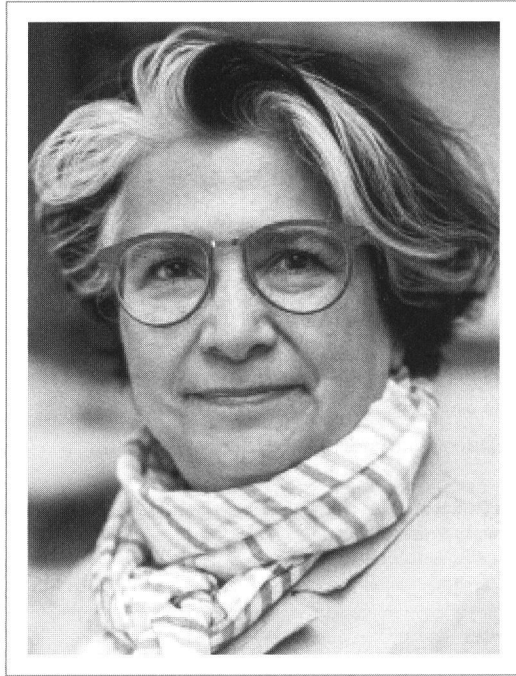
اصفهان و کاخ‌هایش

کشورداری، تشییع و معماری بزم در آغاز دوران ایران مدرن

ترجمه مصطفی امیری

فرهنگ جاوید

سوسن بابایی

- ۱۳۳۳

فرهنگ جاوید

www.farhang-ejavid.com | تلفن: ۰۲۱۶۶۴۸۱۶۳۷ | پستی: ۱۴۱۵۵۵۴۳۱

@farhangejavidpub @farhangejavid @farhangejavid

Sussan Babaie

Isfahan and its Palaces: Statecraft, Shi'ism and the Architecture of Conviviality in Early Modern Iran
Edinburgh University Press, 2008

اصفهان و کاخ‌هایش: کشورداری، تشییع و معماری بزم در آغاز دوران ایران مدرن

سوسن بابایی ترجمه مصطفی امیری ویراسته علیرضا جاوید

مجموعه فرهنگ و علوم انسانی دبیر مجموعه: علیرضا جاوید

مدیر هنری و طراح جلد: محمد باقر جاوید صفحه‌آرا: احمد جاوید

ناشر: انتشارات فرهنگ جاوید

چاپ اول: ۱۳۹۸

تعداد: ۷۰۰ نسخه قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

© کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای انتشارات فرهنگ جاوید محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

Babaie, Sussan, 1954-

بابایی، سوسن، ۱۳۳۳ -

اصفهان و کاخ‌هایش، سوسن بابایی، ترجمه مصطفی امیری، تهران: فرهنگ جاوید، ۱۳۹۸.

۴۶۴ + ۱۶ ص. (مجموعه فرهنگ و علوم انسانی)

ISBN: 978-600-6182-10-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۸۲-۱۰-۰۰

Isfahan and its palaces

عنوان اصلی:

۱. معماری صفوی ۲. هنر اسلامی ۳. ایران، امیری، مصطفی، ۱۳۴۹ - مترجم.

۷۲۰/۹۵۵۹۳۲۲ - ۵۲۸۶۴۶۲

NA ۱۴۸۷/الف ۱۳۹۷ ب ۶۲

تقدیم به مادر و پدرم، وجیہہ و ابراہیم

تقدیم به ریچارد و ژیان

به یاد برادرم ساسان

فهرست

۱۱	فهرست تصاویر
۱۵	فهرست تصاویر رنگی
۱۷	پیش‌گفتار و تشکر
۲۱	جدول شاهان سلسله صفوی
۲۲	پایتخت‌های صفوی و سازه‌های اصلی
	فصل اول
	پیش‌گفتار: مجلس بزم، مطلق‌گرایی فزه‌مندانه، و ایرانی‌سازی تشیع
۲۷	
	فصل دوم
	پادشاهان کوچ‌نشین و کاخ‌های سیار: از تبریز تا قزوین در قرن شانزدهم / دهم
۶۹	
۱۱۹	فصل سوم
	مأوا در بهشت، یا اصفهان نصف جهان
۱۸۹	فصل چهارم
	دولتخانه مبارکه
۲۵۱	فصل پنجم
	معماری بزم: کاخ‌های اصفهان
۳۴۵	فصل ششم
	مجلس ضیافت و آداب ایرانی-شیعی پادشاهی
۴۰۷	فصل هفتم
	مؤخره: سقوط اصفهان

۴۱۷

۴۴۷

۴۵۱

کتاب‌شناسی
تشکر برای تصاویر
نمایه

فهرست تصاویر

- ۱۰۱ کشورداری، تشیع و معماری بزم در آغاز دوران ایران مدرن ۳۰
- ۲۰۱ کشورداری، تشیع و معماری بزم در آغاز دوران ایران مدرن ۳۰
- ۲۰۱ طرح شماتیک دولتخانه تبریز در قرن پانزدهم / نهم هجری،
زمانی که این شهر پایتخت سلسله ترکمنان آق قویونلو بود. ۷۲
- ۲۰۲ نقشه شماتیک قزوین (برگرفته از زوپه). ۱۰۰
- ۲۰۳ قزوین، نقشه شماتیک بازسازی شده میدان و ساختمان عالی قاپو. ۱۰۱
- ۲۰۴ قزوین، نمای عالی قاپو از میدان اسب. ۱۰۶
- ۲۰۵ قزوین، عالی قاپو، هشتی گنبددار پشت نمای ساختمان. ۱۰۷
- ۲۰۶ قزوین، چهل ستون، تصویری از داخل ساختمان در طبقه همکف. ۱۰۹
- ۳۰۱ اصفهان، دورنمای شهر، برگرفته از گراور کمپفر در
آمونیتاتوم (۱۷۱۲/۱۱۲۵) که شرح سفر او به اصفهان در
۱۶۸۴/۱۰۹۶ را در بر دارد. ۱۲۰
- ۳۰۲ اصفهان، بریده دورنمای اصفهان برگرفته از کتاب کمپفر. ۱۲۲
- ۳۰۳ اصفهان (امیدوار). ۱۲۸
- ۳۰۴ اصفهان، گردشگاه چهارباغ برگرفته از گراور سفرنامه جهانگرد

- هلندی، کورنلیوس دو برویین، و شرح سفرش به اصفهان
 در سال‌های ۱۷۰۴-۱۷۰۵/۱۱۱۶-۱۱۱۷. ۱۳۰
- ۳.۵ اصفهان، پل الله‌وردی خان، گراور برگرفته از کتاب کوست
 با نام بناهای مدرن ایران (۱۸۶۷/۱۲۸۴). ۱۳۲
- ۳.۶ نقشه اصفهان (برگرفته از گاو به و ویرت). ۱۳۷
- ۳.۷ اصفهان، نقشه محدوده جنوبی شهر قدیمی و ملحقات عصر
 صفوی پس از ۱۵۹۰/۹۹۹، با اقتباس از نقشه مدرن شهر
 و ترکیب آن با "پلانوگرافی" ی کمپفر (۴.۱). ۱۴۱
- ۳.۸ اصفهان، منظره بازسازی شده با استفاده از تلفیقی از تصاویر
 ماهواره‌ای، و "پلانوگرافی" کمپفر (۴.۱) و نقشه‌های امروزی شهر. ۱۴۵
- ۳.۹ اصفهان، میدان نقش جهان، برگرفته از گراوری اثر کمپفر در
 آمونیتاتوم (۱۷۱۲/۱۱۲۵). ۱۶۴
- ۳.۱۰ اصفهان، بازار قیصریه یا بازار شاه و نقاره‌خانه در راهروهای
 بالای آن در دو طرف دروازه، برگرفته از گراور اطلس ژان شاردن،
 سفرنامه (۱۸۱۱/۱۲۲۵). ۱۶۵
- ۴.۱ اصفهان، "پلانوگرافی" کمپفر، برگرفته از گراور کتاب
 آمونیتاتوم (۱۷۱۲/۱۱۲۵). ۱۹۱
- ۴.۲ اصفهان، تصویر بازسازی شده از میدان. ۱۹۳
- ۴.۳ اصفهان، عالی قاپو و توحیدخانه (امیدوار). ۱۹۸
- ۴.۴ اصفهان، عالی قاپو، منظره پشت ساختمان از طرف دولتخانه. ۲۱۹
- ۴.۵ اصفهان، دولتخانه. ۲۳۵
- ۴.۶ اصفهان، عالی قاپو. ۲۴۴
- ۴.۷ اصفهان، عالی قاپو. ۲۴۶
- ۵.۱ اصفهان، تصویر بازسازی شده از تالار طویله. ۲۵۳
- ۵.۲ پلان‌های همکف کاخ‌های تالاردار اصفهان. ۲۵۴
- ۵.۳ اصفهان، "مهمانی شبانه در تالار طویله" برگرفته از گراوری اثر
 کمپفر در آمونیتاتوم (۱۷۱۲)، که ترتیب جلوس و تشریفات

- کعبه و بُعد در کاخ‌های تالاردار تشریفاتی اصفهان
عصر صفوی را نشان می‌دهد. ۲۵۷
- ۵.۴ پلان همکف نمونه کاخ‌هایی که بر اساس الگوی هشت بهشت ساخته شده‌اند. ۲۶۴
- ۵.۵ اصفهان، کاخ آینه‌خانه، برگرفته از گراوری از کوست، بناهای تاریخی (۱۸۶۷/۱۲۸۴). ۲۶۷
- ۵.۶ اصفهان، کاخ آینه‌خانه، برگرفته از گراور کوست، بناهای تاریخی (۱۸۶۷/۱۲۸۴). ۲۶۹
- ۵.۷ مازندران، اشرف، چشمه عمارت. ۲۷۴
- ۵.۷ مازندران، اشرف، چشمه عمارت. ۲۷۶
- ۵.۹ کاشان، کاخ باغ فین. ۲۷۷
- ۵.۱۰ مازندران، نزدیک اشرف. ۲۸۰
- ۵.۱۱ مازندران، سفانفار در روستایی در شرق آمل. ۲۸۴
- ۵.۱۲ اصفهان، چهل ستون. ۳۰۱
- ۵.۱۳ اصفهان، کاخ چهل ستون، تصویری از دیولافونا، لوپرس (۱۸۸۷/۱۳۰۵). ۳۰۲
- ۵.۱۴ اصفهان، چهل ستون. ۳۰۳
- ۵.۱۵ اصفهان، چهل ستون. ۳۰۵
- ۵.۱۶ اصفهان، سالن سلام چهل ستون. ۳۰۸
- ۵.۱۷ اصفهان، سالن سلام چهل ستون. ۳۰۹
- ۵.۱۸ اصفهان، کاخ هشت بهشت. ۳۲۰
- ۵.۱۹ اصفهان، کاخ هشت بهشت. ۳۲۴
- ۵.۲۰ اصفهان، کاخ هشت بهشت. ۳۲۸
- ۵.۲۱ اصفهان، پل خواجه (۲-۱۶۵۱-۳-۱۰۶۲). ۳۳۶
- ۵.۲۲ اصفهان، کاخ سعادت‌آباد، گزارور برگرفته از کمپفدر آموئیتاتوم (۱۷۱۲). ۳۳۷
- ۶.۱ استانبول، نقشه محل کاخ توپکاپی (برگرفته از نجیب اوغلو). ۳۵۱

- ۳۸۸ ۶.۲ استانبول، کاخ توپکاپی (برگرفته از نجیب اوغلو).
- ۳۸۹ ۶.۳ استانبول، کاخ توپکاپی.
- ۳۹۰ ۶.۴ استانبول، کاخ توپکاپی.
- ۶.۵ ”مجلس ضیافتی که به افتخار سفیراتریش در سالن شورا برگزار شد“، از سفرهای هانس لودویگ فُن کوفشتاینس در سال ۱۰۳۸/۱۶۲۸ (برگرفته از تپلی).
- ۳۹۱ ۶.۶ استانبول، کاخ توپکاپی.
- ۳۹۲ ۶.۷ آگرا، لال قلعه، پلان سایت (برگرفته از کُخ).
- ۳۹۷ ۶.۸ دهلی، لال قلعه، پلان سایت (برگرفته از کُخ).
- ۳۹۸ ۶.۹ آگرا، لال قلعه، در آمرسینگ و نمایی از استحکامات آن.
- ۳۹۹ ۶.۱۰ آگرا، لال قلعه، دیوان عام.
- ۴۰۰ ۶.۱۱ آگرا، لال قلعه، دیوان عام.
- ۴۰۰ ۶.۱۲ دهلی، لال قلعه، دیوان عام.
- ۴۰۱ ۶.۱۳ دهلی، لال قلعه، دیوان عام.

فهرست تصاویر رنگی

- ۱ تصویر رنگی "یوسف به مناسبت عقد نکاح مراسم ضیافتی سلطنتی به پا می‌کند"
- ۲ تصویر رنگی "داود خلعتی از منعم‌خان دریافت می‌کند"
- ۳ تصویر رنگی قزوین، کاخ چهل‌ستون
- ۴ تصویر رنگی اصفهان (امیدوار)، منظره غربی-شرقی اصفهان
- ۵ تصویر رنگی منظره شمال به جنوب شهر اصفهان از بالای میدان
- ۶ تصویر رنگی اصفهان، نمازخانه-مسجد شیخ لطف‌الله (۱۶۰۲-۱۶۲۹ / ۱۰۱۱-۱۰۳۹)، چنان‌که از عالی‌قاپو در آن سوی میدان دیده می‌شود
- ۷ تصویر رنگی اصفهان، مسجد جدید عباسی، مسجدشاه، یا مسجد امام (۱۶۱۱-۱۶۳۸ / ۱۰۲۱-۱۰۴۸)
- ۸ تصویر رنگی اصفهان، پیش‌طاق مسجد جدید عباسی
- ۹ تصویر رنگی اصفهان، منظره شرق به غرب از بالای میدان نقش جهان (امیدوار)
- ۱۰ تصویر رنگی اصفهان، عالی‌قاپو و توحیدخانه (امیدوار)

- تصویرنگی ۱۱ اصفهان، عالی قاپو، نمای پرسپکتیو انفجاری
- تصویرنگی ۱۲ اصفهان، کاخ- دروازه عالی قاپو
- تصویرنگی ۱۳ اصفهان، عالی قاپو، اتاق موسیقی
- تصویرنگی ۱۴ اصفهان، چهل ستون (در حدود ۱۶۴۷-۱۶۵۰/۱۰۵۸-۱۰۶۱)
- تصویرنگی ۱۵ اصفهان، چهل ستون، منظره از گوشه جنوب شرقی
- تصویرنگی ۱۶ اصفهان، چهل ستون، تالار
- تصویرنگی ۱۷ اصفهان، چهل ستون، سالن سلام
- تصویرنگی ۱۸ اصفهان، سالن سلام چهل ستون، بریده‌ای از نقاشی دیواری
شاه طهماسب
- تصویرنگی ۱۹ اصفهان، سالن سلام چهل ستون، بریده‌ای از نقاشی دیواری
شاه عباس کبیر
- تصویرنگی ۲۰ اصفهان، سالن سلام چهل ستون، بریده‌ای از قسمت سمت
راست پایین نقاشی دیواری شاه عباس
- تصویرنگی ۲۱ اصفهان، کاخ هشت بهشت (۱۶۶۹/۱۰۸۰)
- تصویرنگی ۲۲ اصفهان، کاخ هشت بهشت، تصویر نمای داخلی ایوان شمالی
- تصویرنگی ۲۳ اصفهان، کاخ هشت بهشت، پیلون و نورگیر مقرنس کاری شده
- تصویرنگی ۲۴ ”شاه جهان از رهبران دینی پذیرایی می‌کند“

پیش‌گفتار و تشکر

آن‌ها که اصفهان را می‌شناسند، آن را یکی از باشکوه‌ترین شهرهایی می‌دانند که تا به حال بر این کره خاکی بنا شده است. با وجود این، هنوز بسیاری از مردم حتی نام آن را نیز نشنیده‌اند. در عصر سفر و تجارت و دیپلماسی در اوایل دوران مدرن، هیچ رقیبی از لحاظ زیبایی و شکوه فضاها و معماری عمومی، خیابان‌های پارک‌مانند، مساجد و مدارس، و بازارها و کاخ‌های باشکوه برای اصفهان وجود نداشت. اصفهان امروزی بخشی از شکوه و جلال گذشته خود را به دلیل اولویت‌های تجاری و جهانگردی از دست داده، واحداث خیابان‌های مدرن، لوله‌گذاری‌ها، سرب‌آوردن برج‌های آپارتمانی، و امروزه روز احتمالاً ساخت مترو لطمه فراوانی به فضاها و باستانی آن وارد آورده است. با وجود این، هنوز چنان‌که سرتوا احتمالاً ما را دعوت به چنین کاری می‌کرد، "قدم‌زدن در شهر" گوشه‌ای از تجربیات روزمره مردمان عصر صفوی را که، خصوصیات معماری فضاها و شهری تجلی آن است، به ما می‌نمایاند. اصفهان چیزی بیش از یک شهر صفوی است؛ اما تاریخ صفوی این شهر، با تمامی روایت‌های معماری و آیین‌های بزم آن، همیشه ذهن مرا به خود مشغول داشته است.

شکل‌گیری تدریجی این کتاب به من اجازه داد تا راه‌های جدیدی برای تفکر

درباره اصفهان و فضاهای شهری، معماری، و آهنگ زندگی در این شهر کشف کنم. کارم را با مطالعه کاخ‌ها شروع کردم، ولی همچنان در این شهر صفوی پرسه زده‌ام، و خانه‌ها، فرهنگ "هنری" قهوه‌خانه‌ای شهر، و انعکاس قالب‌ها و کارکردهای آن در سایر مراکز شهری ایران و نقاط دیگر مرا به خود مشغول کرده است. نهایتاً، به‌رغم تنفر عمومی از امپراتوری‌ها، به ابراز و عرضه اقتدار در قالب معماری و فضاهای شهری بازمی‌گردم، زیرا تجربه اصفهان با بنای این شهر که در حکم تجسم اولین و تنها امپراتوری ایرانی-شیعی اثنی‌عشری است شدیداً گره خورده. صفویان به اعتبار پیوند خودخوانده‌شان با اهل بیت پیامبر، و وظیفه اجرای عدالت، در ابراز و عرضه شکل خاصی از پادشاهی‌شان، اجرای آیینی مجالس بزم را به جزء لاینفکی از زندگی روزمره شهر مبدل ساختند. برگزاری مجالس ضیافت مهم‌ترین آیین صفوی بود، و من متوجه شدم که آن‌ها بناهای ویژه‌ای برای چنین آیین‌هایی طراحی کرده بودند. کاخ‌ها واقعاً فوق‌العاده، و مجالس بزم واقعاً استثنایی بود، به‌ویژه زمانی که به‌یاد بیاوریم موج مطلق‌گرایی در امپراتوری‌های اوایل دوران مدرن معمولاً با عزلت‌گزینی، تقدس‌خداگونه، و فاصله‌های دست‌نیافتنی در داخل و اطراف کاخ‌ها همراه می‌شد. برای آشنایی با الگوی پادشاهی منحصربه‌فرد ایرانی-شیعی صفویه، که برای آن پایتخت و کاخ‌های متعددی نیز بنا شد، نکات فراوانی از این امر آموختم که چگونه انسان‌شناسی اجتماعی فضا و هنر مجالی برای تخیلات مفهومی و تاریخی عمل، فعال‌سازی، و بازیگران به‌وجود آورده است. در پایان این تلاش بی‌وقفه آموخته‌ام که هنوز چه کارها که انجام نشده و چه حرف‌ها که گفته نشده است، و اعتقاد دارم که تاریخ اصفهان و کاخ‌هایش را می‌توان به شیوه‌های دیگری نیز روایت کرد.

مؤسسات و اشخاص زیادی در نگارش و چاپ این کتاب یاری‌ام داده‌اند. در این‌جا باید از حمایت‌های بی‌دریغ بنیاد سودآور در ژنو که هزینه‌های چاپ کتاب را متقبل شد عمیقاً قدردانی کنم. کمک‌های مالی دپارتمان تاریخ هنر دانشگاه میشیگان نیز در این راه بسیار مغتنم بود که بدین‌وسیله از آن‌ها نیز عمیقاً قدردانی می‌کنم. مهم‌تر از همه، بخت و اقبال بلند من در داشتن

همکارانی صمیمی در دانشگاه میثیگان، و فرصتی چندساله در آن‌جا بود. مارگرت کول روت و مگان هولمز از وقت، توصیه‌های موشکافانه و دوستی‌شان هیچ دریغ نکردند، که از این بابت از هر دو آن‌ها بسیار سپاسگزارم. نمی‌دانم چگونه از لیلا وود تشکر کنم. چاپ نهایی این کتاب، از جمله تصاویر آن، بدون کمک‌های سخاوتمندانه او مقدور نبود. مگان هولمز (آن آربر)، معصومه فرهاد (واشینگتن دی. سی.)، مارتین پاورز (آن آربر) و سینهاراجا تامیتا-دلگودا (کلمبو، سری‌لانکا) دست‌نویس کتاب یا بخش‌هایی از آن را در مراحل مختلف نگارش مطالعه کردند و نظرانی دادند که بدین‌وسیله از همه آن‌ها تشکر می‌کنم. در مراحل اولیه کار، از گفت‌وگو با کاترین بابایان بهره بردم. در بازسازی و تجسم اشکال و فضاهای معماری از دست‌رفته اصفهان از کمک دو معمار جوان بسیار خوش‌ذوق، جان کومازی (دانشگاه مینسوتا) و سام زلر (شیکاگو) بی‌نهایت سود جستیم. باید از یاری و مهارت‌های راب هیگ در نقشه‌کشی نیز تشکر کنم. یک دهه پیش، نیما معصومی به من کمک کرد تا بهترین تصاویر را از کاخ‌های اصفهان تهیه کنم، از این بابت از او سپاسگزارم. دیان مارک-واکر، کری بوئی، و پگ لوری با مهارتی که در ویراستاری دارند، خواندن کتاب را لذت‌بخش‌تر کردند. همچنین از توصیه‌های دو نسخه‌خوان گمنام بهره فراوان بردم، که بدین‌وسیله از آن‌ها نیز تشکر می‌کنم.

از صمیم قلب از تمامی همکاران، دوستان، و اقوامم در ایران که امکان دسترسی من به کتاب‌های مورد نیاز، اسناد، ساختمان‌ها و محلات، و تقریباً تمامی اماکن مربوط به عصر صفوی را ممکن ساختند تشکر می‌کنم. بدون کمک بی‌دریغ آن‌ها، این تحقیق و در نتیجه این کتاب، هرگز به سرانجام نمی‌رسیدند. در این‌جا باید دین خود را به دکتر لطف‌الله هنرفر که اثر ماندگارش درباره آثار تاریخی اصفهان هنوز مفیدترین کتاب در این زمینه است ادا کنم. از همکارم زهت احمدی (اصفهان) که در طول سفرهای میدانی اخیرم به اصفهان یار غار من بود بسیار سپاسگزارم. مهران دواچی و ماندانا ایرج، از اعضای فامیل، مرا تا هر شهر و روستایی که جای پایی از صفویان بود همراهی کردند. خود را مدیون الطاف مرحوم دکتر باقرآیت‌الله‌زاده شیرازی می‌دانم که در مقام ریاست بخش

پژوهش سازمان میراث فرهنگی ایران امکان دسترسی‌ام را به ساختمان‌ها و بخش‌های دیگری که دسترسی به آن‌ها دشوار بود فراهم آوردند. والدینم هرگز به تلاش‌هایم شکی نداشتند و همیشه در این راه مشوقم بودند. چه خوشبخت هستم که لذت به بارنشستن تلاش‌هایم را با چاپ این کتاب با آن‌ها سهیم هستم. و ناگفته پیداست که هیچ‌یک از این‌ها بدون حمایت‌های معنوی و فکری ریچارد هارمون امکان‌پذیر نبود. او و ژیان "نصف جهان" من هستند، و بی‌تردید اصفهان نصف دیگر آن!

جدول شاهان سلسله صفوی

شیخ صفی الدین (وفات ۱۳۳۴/۷۳۵)، مؤسس طریقت صوفیة صفویہ
شیخ جنید (وفات ۱۴۶۰/۸۶۴)
حیدر (وفات ۱۴۸۸/۸۹۴)، پدر اسماعیل

اسماعیل اول (۱۵۱۰-۱۵۲۴/۹۱۶-۹۳۱)

طهماسب اول (۱۵۲۴-۱۵۷۶/۹۳۱-۹۸۴)

اسماعیل دوم (۱۵۷۶-۱۵۷۷/۹۸۴-۹۸۶)

محمد خدابنده (۱۵۷۸-۱۵۸۷/۹۸۶-۹۹۶)

عباس اول (۱۵۸۷-۱۶۲۹/۹۹۶-۱۰۳۹)

صفی اول (۱۶۲۹-۱۶۴۲/۱۰۳۹-۱۰۵۲)

عباس دوم (۱۶۴۲-۱۶۶۶/۱۰۵۲-۱۰۷۷)

صفی دوم (سلیمان) (۱۶۶۶-۱۶۹۴/۱۰۷۷-۱۱۰۶)

سلطان حسین (۱۶۹۴-۱۷۲۲/۱۱۰۶-۱۱۳۵)

حملة افغان و سقوط اصفهان

طهماسب دوم (۱۷۲۲-۱۷۳۲/۱۱۳۵-۱۱۴۵)

عباس سوم (۱۷۳۲-۱۷۳۶/۱۱۴۵-۱۱۴۹)

پایتخت‌های صفوی و سازه‌های اصلی

تبریز (۱۵۰۱-۱۵۵۵/۹۰۷-۹۶۳)

شاه اسماعیل اول (۱۵۱۰-۱۵۲۴/۹۱۶-۹۳۱)

آرامگاه اجدادی در اردبیل؛ دارالحدیث والیان اصفهان، مقبره هارون ولایت

(۱۵۱۳/۹۲۰) و مسجد علی (۱۵۲۲/۹۲۹)

کلبه-کاخ شکار در خوی

شاه طهماسب اول (۱۵۲۴-۱۵۷۶/۹۳۱-۹۸۴)

افزودن سازه‌هایی به بقعه اردبیل (۱۵۳۴-دهه ۹۴۱/۱۵۴۰-دهه ۹۵۰):

نمای حیاط دارالحفاظ و حجره‌های بقعه، جنت سرا (در حدود ۱۵۴۰/۹۴۷)،

دارالحدیث (?)، شروع ساخت و سازها در قزوین (۱۵۴۴-۱۵۴۵/۹۵۱-۹۵۳)

قزوین (۱۵۵۵/۶-۱۵۹۸/۹۶۳-۱۰۰۷)

شاه طهماسب اول (۱۵۲۴-۱۵۷۶/۹۳۱-۹۸۴)

بازسازی میدان اسب

الحاقت دروازه عالی قابو بین میدان و دولتخانه

دولتخانه سعادت آباد با باغ‌ها و کوشک‌ها

کاخ چهل ستون، تاریخ تکمیل در حدود ۱۵۵۵/۶-۹۶۳-۹۶۴

شاه عباس اول (۱۵۸۷-۱۶۲۹/۹۹۶-۱۰۳۹)

۱۵۹۰-۱۰۰۰/۹۹۹-۱۰۰۰، شروع ساخت و سازها در اصفهان، میدان نقش جهان، قیصریه، عالی قاپو به شکل دروازه دو طبقه در ورودی باغ‌های سلطنتی در حدود ۱۵۹۶/۱۰۰۵، شروع ساخت گردشگاه چهارباغ و کاخ تفرجگاه سلطنتی هزار جریب

۱۵۹۸/۱۰۰۷، انتقال رسمی پایتخت به اصفهان

در حدود ۱۵۹۸/۱۰۰۷، ساختمان گنجعلی خان برای والی کرمان

در حدود ۱۶۰۲/۱۰۱۱، اصلاح پیرامون میدان

۱۰۶۲/۳-۱۶۱۸/۱۰۱۱-۱۰۲۸، نمازخانه-مسجد شیخ لطف‌الله

۱۶۰۲/۳-۱۶۱۵/۱۰۱۱-۱۰۲۵، عالی قاپو به یک کاخ-دروازه پنج طبقه تبدیل می‌شود

۱۶۰۲-۱۶۰۷/۱۰۱۱-۱۰۱۶، پل الله‌وردی خان

۱۶۱۱/۱۲-۱۶۳۸/۱۰۲۱-۱۰۴۸، مسجد جدید عباسی (مسجدشاه)

۱۶۱۱/۱۲، تأسیس شهرهای فرح‌آباد و اشرف (چشمه عمارت، عباس‌آباد) در مازندران

شاه صفی اول (۱۶۲۹-۱۶۴۲/۱۰۳۹-۱۰۵۲)

دهه ۱۶۳۰/دهه ۱۰۴۰، کاخ‌های تالار طویله و آینه‌خانه

شاه عباس دوم (۱۶۴۲-۱۶۶۶/۱۰۵۲-۱۰۷۷)

۱۶۴۴/۱۰۵۵، الحاق تالار به کاخ-دروازه عالی قاپو

۱۶۴۷-دهه ۱۶۵۰/۱۰۵۸-دهه ۱۰۶۰/کاخ چهل ستون

۱۶۵۱-۲/۱۰۶۲-۱۰۶۳، پل خواجو (حسن‌آباد)

دهه ۱۶۵۰/دهه ۱۰۶۰، تفرجگاه سلطنتی سعادت‌آباد در ساحل زاینده‌رود

۱۶۵۷-۸/۱۰۶۸-۱۰۶۹، پل جویی

۱۶۵۹-۶۰/۱۰۷۰-۱۰۷۱، چهارباغ خواجو

شاه صفی دوم (سلیمان) (۱۶۶۶-۱۶۹۴/۱۰۷۷-۱۱۰۶)

۱۶۶۹/۱۰۸۰، کاخ هشت بهشت

شاه سلطان حسین (۱۶۹۴-۱۷۲۲/۱۱۰۶-۱۱۳۵)

۱۱۰۱-۱۱۲۳/۱۷۱۰-۱۱۲۴، مدرسه سلطانی (مدرسه چهارباغ یا مادر شاه)

۱۷۱۱/۱۱۲۴، شروع ساخت تفرجگاه سلطنتی فرح‌آباد